

DZIAŁANIA PROFILAKTYCZNE NA RZECZ BEZPIECZEŃSTWA

PREVENTIVE ACTIONS FOR SAFETY

Streszczenie

W treści artykułu określono istotę działań profilaktycznych w odniesieniu do budowania poczucia bezpieczeństwa wśród jednostek, grup społecznych i państwa. Przedstawiono podstawowe kategorie pojmowania bezpieczeństwa, wskazując obszary dla działań profilaktycznych. Przedstawiono przykładowe zastosowanie profilaktyki w obrębie zarządzania kryzysowego, edukacji instytucjonalnej, funkcjonowania przedsiębiorstw oraz wybranych służb mundurowych. Przedstawiono profilaktykę jako dynamicznie rozwijający się rodzaj działalności o zwiększającej się liczbie programów i akcji oraz potrzebie edukacji społecznej w omawianym zakresie czego dowodem są pojawiające się kierunki studiów w tym zakresie.

Słowa kluczowe: akcje, bezpieczeństwo, profilaktyka, programy, zagrożenia

Abstract

The content of the article defines the essence of preventive measures with regard to building a sense of security among individuals, social groups and the state. Basic categories of understanding of safety were presented, indicating areas for preventive actions. An exemplary application of prevention within crisis management, institutional education, the functioning of enterprises and selected uniformed services is presented. Prevention is presented as a dynamically developing type of activity with an increasing number of programs and actions and the need for social education in the discussed scope, which is evidenced by the emerging fields of study in this field.

Keywords: actions, safety, prevention, programs, threats

Wstęp

Termin profilaktyka (greckie Prophylássein) można definiować jako „zapobiegać, zapobiegawczy”. Wedle wskazań encyklopedycznych jest to *zespół działań i środków stosowanych w zapobieganiu występowaniu zjawisk niepożądanych i negatywnych w przyrodzie, w tym w życiu ludzkim, jednostkowym bądź społecznym*¹. W perspektywie pedagogicznej termin profilaktyka związany jest z hamowaniem działań niepożądanych i ryzykownych, generowanych wskutek określonych dysfunkcji człowieka, ujawnianych w obliczu określonych zagrożeń czy nawet zaburzeń². Termin ten zatem będzie przejawiał się w różnych formach aktywności, mających na celu przeciwdziałanie istnieniu i rozprzestrzenianiu się zachowań społecznie niepożądanych, nawet jeśli te zachowania jeszcze nie występują, ale ich pojawienie się jest wysoce prawdopodobne³. Można zatem, za H. Radlińską ujmować profilaktykę jako przeciwdziałanie, zapobieganie klęskom społecznym i wykolejeniom jednostek⁴, lub podobnie jak A. Kamiński definiować opiekuńczy wymiar profilaktyki jako próbę niedopuszczenia do sytuacji generujących konieczność uruchomienia opieki społecznej.

Rozwinięta i dobrze realizowana profilaktyka społeczna redukuje przypadki niedostosowania społecznego i patologii społecznej, uprzedzając stany zagrożenia moralnego, zdrowotnego, kulturalnego, społecznego, w celu ochrony jednostek i grup danej populacji przed niepożądanymi odchyleniami od stanów pożądaných⁵.

Działania profilaktyczne

Działania profilaktyczne, w rozumieniu R. Wroczyńskiego, obejmują identyfikację elementów determinujących dane zagrożenia i podejmowanie działań na rzecz ich eliminacji⁶. Zatem samo niedopuszczenie do pojawienia się owych czynników również będzie elementem profilaktyki, na co zwracał szczególną uwagę M. Lipka⁷.

Z profilaktyką silnie związane jest rozumienie bezpieczeństwa. Definiuje się je jako brak poczucia zagrożenia utraty rzeczy czy wartości szczególnie cennych dla danego podmiotu. Ową wartość może stanowić rodzina, stan zdrowia, możliwość podjęcia pracy, poszanowanie osobiste i materialne. W obszarze nauk o bezpieczeństwie definiuje się wiele jego rodzajów i kryteriów podziału. Mówi się

¹ Profilaktyka, Encyklopedia PWN, <https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/profilaktyka;3962469.html>, [dostęp 07.07.2020].

² Z.B. Gaś, *Profilaktyka w szkole*, WSiP, Warszawa 2006, s. 29.

³ B. Wojnarowska, *Edukacja zdrowotna*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2008, s. 127.

⁴ T. Wiśniewski, *Profilaktyka pedagogiczna*, PWN, Warszawa 1989, s. 17.

⁵ A. Kamiński, *Funkcje pedagogiki społecznej*, PWN, Warszawa 1974, s. 80.

⁶ R. Wroczyński, *Pedagogika społeczna*, PWN, Warszawa 1976, s. 170.

⁷ M. Lipka, *Problemy profilaktyki kryminologicznej i kryminalistycznej*, Wydawnictwo Prawnicze, Warszawa 1980, s. 27.

zatem o podziale przedmiotowym (np. bezpieczeństwo militarne, ekonomiczne, polityczne, publiczne, społeczne, ekologiczne, finansowe itp.) oraz podmiotowym (np. bezpieczeństwo globalne, regionalne, narodowe, lokalne, personalne). Można wyróżnić bezpieczeństwo wewnętrzne i zewnętrzne, wreszcie strukturalne i personalne. Jako składowe pojęcia bezpieczeństwa wyróżnia się m.in.:

- stan braku zagrożenia wartości podstawowych jak: przetrwanie, tożsamość, niezależność, autonomia;
- stan dający szansę rozwoju;
- podstawową potrzebę jednostek, państw i społeczeństw.

Analogicznie rozumując, brak bezpieczeństwa związany jest z poczuciem niepokoju i zagrożenia. Podstawową klasyfikacją zagrożeń podmiotu (w tym państwa) jest podział na czynniki wewnętrzne i zewnętrzne. Te pierwsze związane są z poczuciem stabilnego funkcjonowania określonego podmiotu, zaś czynniki zewnętrzne determinują pojawienie się niebezpieczeństwa spoza danego organizmu czy organizacji.

Bezpieczeństwo, rozumiane jako proces społeczny, jest kategorią dynamiczną, zmienną w czasie, ulegającą wpływom obcym. Stąd ogromna rola podmiotów międzynarodowych na globalnym teatrze działań, które poprzez współpracę mogą minimalizować określone destrukcyjne czynniki. Wydaje się, że całkowite poczucie bezpieczeństwa jest idyllą, co wynika ze złożoności zagadnień i stimulatorów konfliktu. Zagrożenie militarne odnosi się do groźby lub ingerencji sił zewnętrznych w stabilne funkcjonowanie danego państwa, gdzie w zapewnienie ładu i zachowanie podstawowych wartości zaangażowane są siły militarne danego kraju. Wśród omawianych zagrożeń militarnych wskazuje się m.in.: nadmierne zbrojenia, brak równowagi posiadanych sił i środków między państwami, brak sprawowania demokratycznej kontroli nad armią. Zagrożenia polityczne mogą być generowane przez niedostateczną współpracę międzynarodową, brak zaufania i postawę konfrontacyjną, wreszcie próby rozwiązywania konfliktów międzynarodowych z użyciem siły. Innym, równie istotnym obszarem zagrożenia dla dobrobytu i stabilności funkcjonowania podmiotów państwowych, są zagrożenia mogące zakłócać funkcjonowanie rzeczywiste i rozwój w przyszłości. Dotyczą one zagadnień ekonomicznych, ekologicznych oraz zagrożeń tożsamości społecznej czy kulturowej. Szczególnie niepokojącymi zagrożeniami dla bezpieczeństwa są przejawy terroryzmu międzynarodowego, mogące uderzać we wszystkie obszary funkcjonowania danej społeczności.

Bezpieczeństwo bywa ujmowane w kontekście interpretacji negatywnej lub pozytywnej. Ujęcie bazujące na określaniu zagrożeń (a właściwie ich braku), zatem czynników negatywnie oddziałujących na stan odczuwanego bezpieczeństwa jest typowe dla perspektywy negatywnej. W odniesieniu pozytywnym znaczenia nabierają stabilizatory i czynniki warunkujące rozwój i dobrobyt w przyszłości.

Wśród wielu kategorii podziału, bezpieczeństwo można sklasyfikować w zakresie kryteriów, m.in.⁸:

- podmiotowego: bezpieczeństwo narodowe i międzynarodowe;
- przedmiotowego: bezpieczeństwo polityczne, wojskowe, gospodarcze, społeczne, kulturowe, ideologiczne, ekologiczne, informacyjne, zdrowotne, socjalne itd.;
- przestrzennego: bezpieczeństwo lokalne, subregionalne, regionalne, ponadregionalne i globalne;
- czasu: stan bezpieczeństwa i proces bezpieczeństwa;
- sposobu organizowania: indywidualne (unilateralne) – hegemonizm mocarstwowy, izolacjonizm, neutralność, niezaangażowanie, sojusze (system blokowy), system bezpieczeństwa kooperacyjnego, system bezpieczeństwa zbiorowego.

Bezpieczeństwo narodowe, warunkujące przetrwanie i rozwój społeczności połączonej więzami kulturowymi, językowymi, ideowymi, dotyczy ludzi o wspólnych korzeniach etnicznych, świadomych swej odrębności względem innych grup. Z uwagi na fakt, że odnosi się ono w znacznym stopniu do członków danego społeczeństwa, zajmującego określone terytorium i często zorganizowanego w formy państwowe, jest często zbyt pochopnie kojarzone z bezpieczeństwem państwa. W obu kategoriach kluczowe staje się skoncentrowanie na zewnętrznych zagrożeniach oraz zachowaniu stabilności wewnątrz określonego tworu społecznego⁹.

Podmiotem bezpieczeństwa mogą być pojedynczy ludzie, różne grupy społeczne, narody, społeczności międzynarodowe czy wreszcie cała ludzkość. Wyodrębnia się różne rodzaje bezpieczeństwa¹⁰:

- indywidualne (osobowe, personalne);
- grupowe (rodowe, plemienne);
- narodowe (państwowe);
- międzynarodowe (regionalne, globalne).

Zagrożenie, to potencjalnie katastrofalne fizyczne zdarzenie, zjawisko albo ludzka działalność, która może powodować utratę życia, albo zdrowia, zniszczenie majątku, społeczne i gospodarcze zakłócenie albo degenerację środowiska. Na charakter zagrożeń składają się ich czynniki pierwotne i wtórne. Stąd powstaje możliwość definiowania zagrożeń jako zdarzeń mających źródła w m.in. w czynnikach naturalnych (np. hydrologicznych, biologicznych, meteorologicznych, geologicznych itp.). Kolejnym źródłem zagrożeń jest szeroko rozumiana działalność człowieka, związana z dokonującymi się zmianami klimatycznymi, degradacją środowiska naturalnego czy mnogością katastrof technicznych itp.

Sytuacje kryzysowe spowodowane mogą być pojawieniem się czynników definiowanych jako *zakłócania porządku publicznego (manifestacje blokady dróg przejść granicznych urzędów), działania terrorystyczne, zagrożenia bezpieczeństwa obywa-*

⁸ *Słownik terminów z zakresu bezpieczeństwa narodowego*, Wydanie szóste, Akademia Obrony Narodowej Wydział Strategiczno-Obronny, Warszawa 2008, s. 14-15.

⁹ Tamże.

¹⁰ S. Koziej, *Wstęp do teorii i historii bezpieczeństwa (skrypt internetowy)*, Warszawa 2010, s. 2.

*teli lub konstytucyjnego ustroju państwa, zewnętrznego zagrożenia bezpieczeństwa państwa*¹¹.

Zagrożenia przejawiają się w pojedynczej lub mnogiej formie. Ich występowanie można identyfikować jako incydentalne, sekwencyjne lub wielorakie (łączne). Elementami umożliwiającymi opis poszczególnych zagrożeń są m.in.: lokalizacja danego zagrożenia i występowania jego skutków, intensywność, częstotliwość i prawdopodobieństwo wystąpienia¹².

Wskazana wcześniej propozycja klasyfikacji zagrożeń jasno wskazuje na wielorakość aktywności człowieka lub natury, które mogą negatywnie budować poczucie stabilności i rozwoju jednostki w społeczeństwie. Zaliczyć do nich można bowiem napad, lub jego groźbę, na państwo lub dowolny podmiot społeczny, zniszczenie lub zakłócenia funkcjonowania obiektów i systemów zaliczanych do infrastruktury krytycznej państwa. Dodatkowo zagrożenia stanowią np. zamieszki publiczne, niemożność wydobycia, produkowania lub dystrybuowania środków, surowców czy produktów warunkujących rozwój ekonomiczny państwa. Istotnymi zagrożeniami ostatnich lat są masowa migracja, epidemie, skażenia chemiczne i biologiczne, modyfikowana żywność. Dodatkowo, coraz głośniejsze ekolodzy wskazują na skutki zmian klimatycznych i anomalie pogodowe, jak występujące lokalnie zalewania, huragany, ochłodzenia klimatu, trzęsienia ziemi, osunięcia gruntu, gwałtowne opady atmosferyczne, susze, pożary, gęste mgły, smog, skażenie radiacyjne itp.

Zagrożenie odnosi się do określonego podmiotu, dla którego ma charakter zgubny i niszczący. Reagować i przeciwdziałać występowaniu szerokiej gamy zagrożeń można tylko w sposób zaplanowany i systemowy oparty o analizę charakteru danego czynnika stanowiącego zagrożenie¹³.

Dążąc do zapewnienia obywatelom bezpieczeństwa, poszczególne państwa tworzą własne, wynikające z kultury i mentalności społeczeństwa, systemy prawne oraz powołują instytucje przeznaczone do zapobiegania stopniowo uświadamianym zagrożeniom¹⁴.

Podatność należy rozumieć jako wrażliwość i zdolność do przygotowania na zagrożenie, łagodzenie skutków i możliwości odbudowy. Są to zatem warunki określone przez fizyczne, społeczne, gospodarcze i środowiskowe czynniki, albo procesy, które zwiększają wrażliwość społeczności na wpływ zagrożenia. By skutecznie stawiać czoła występującym zagrożeniom należy zwiększać swoje zdolności w tym zakresie, co należy rozumieć jako celowe i skonsolidowane wykorzystanie dostępnych sił i środków, zgromadzonych przez dane podmioty społeczne. Współpraca winna dokonywać się na poziomie instytucji, jak i oddolnej inicjatywy

¹¹ Z. Ciekanowski, J. Nowicka, H Wyrębek, *Zarządzanie zasobami ludzkimi w sytuacjach kryzysowych*, CeDeWu, Warszawa 2017, s. 17.

¹² R. Grocki, *Zarządzanie kryzysowe. Dobre praktyki*, Difin, Warszawa 2012, s. 24.

¹³ L.F Korzeniowski., *Podstawy nauk o bezpieczeństwie. Zarządzanie bezpieczeństwem*, Difin, Warszawa 2012, s. 88.

¹⁴ K. Jałoszyński, Wiśniewski B., Prońko J., *Teoretyczne aspekty strategii bezpieczeństwa państwa*, Szerauc A. (red.), NOVUM, Płock 2010, s. 15.

społecznej, scalającej osobiste kwalifikacje, przywództwo i umiejętność zarządzania¹⁵.

Od kilkunastu lat Polska w dużej mierze dostosowuje swoją politykę do ram polityki Unii Europejskiej. Szeroki wachlarz działań w niej podejmowanych jest ujętych w długofalowe i wieloczęłonowe programy zwane strategiami. W związku z tym liczba krajowych programów stale wzrasta. Centralna administracja rządowa jest odpowiedzialna za realizację programów rządowych w zakresie profilaktyki m.in. takich jak:

- Narodowy Program Zdrowia¹⁶ — jego założeniem strategicznym jest wydłużenie życia Polaków, wzrost poziomu jakości życia obywateli oraz wyrównanie różnic w ich ogólnym stanie zdrowia;
- Narodowego Programu Ochrony Zdrowia Psychicznego¹⁷
- Narodowy Program Profilaktyki i Rozwiązywania Problemów Alkoholowych;
- Krajowy Program Przeciwdziałania Narkomanii.
- Krajowy Program Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie na lata 2014–2020¹⁸;

Programy określają m. in. politykę zdrowotną, społeczną i ekonomiczną. Ich celem jest zmniejszenie zachowań ryzykownych i niwelowanie szans na wystąpienie zagrożeń. Ze względu na czas realizacji programy profilaktyczne dzieli się na¹⁹:

- Strategiczne — powyżej 5 lat;
- Długoterminowe — od 2 do 5 lat;
- Średnioterminowe — od kilku miesięcy do roku;
- Krótkoterminowe — do kilku miesięcy.

Stawiane przed programami profilaktycznymi zadania wynikają ze zdiagnozowanych i prognozowanych potrzeb społecznych. Mają swoje umocowanie w ustawach i są poszerzone narodowymi, krajowymi, wojewódzkimi bądź gminnymi programami. Działania profilaktyczne ujęte są także w Strategii Bezpieczeństwa Narodowego RP oraz w procesie zarządzania kryzysowego. Treść Strategii Bezpieczeństwa Narodowego Rzeczypospolitej Polskiej odnosi się do profilaktyki, wskazując konieczność *podniesienia odporności państwa na zagrożenia, poprzez tworzenie systemu obrony powszechnej, opartego na wysiłku całego narodu oraz budowanie zrozumienia dla rozwoju odporności i zdolności obronnych Rzeczypospolitej Polskiej*²⁰.

¹⁵ R. Grocki., *Zarządzanie kryzysowe...*, dz. cyt., s. 28.

¹⁶ ROZPORZĄDZENIE RADY MINISTRÓW z dnia 4 sierpnia 2016 r. w sprawie Narodowego Programu Zdrowia na lata 2016-2020, Dz.U.2016.1492.

¹⁷ Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 8 lutego 2017 r. w sprawie Narodowego Programu Ochrony Zdrowia Psychicznego na lata 2017-2022, Dz. U. poz. 458.

¹⁸ UCHWAŁA Nr 76 RADY MINISTRÓW z dnia 29 kwietnia 2014 r. w sprawie ustanowienia Krajowego Programu Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie na lata 2014–2020.

¹⁹ Gierszewski J., *Bezpieczeństwo społeczne. Studium z zakresu teorii bezpieczeństwa narodowego*, Difin, Warszawa 2013, s. 204-205.

²⁰ *Strategia Bezpieczeństwa Narodowego Rzeczypospolitej Polskiej 2020*, s. 15.

W Strategii Bezpieczeństwa RP poświęcono wiele miejsca zagrożeniom związanym z funkcjonowaniem tzw. nowych mediów. Można zatem przeczytać, iż wzmocnienie zdolności operacyjnych Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej wymaga uzyskania *zdolności operacyjnych do prowadzenia pełnego spektrum działań militarnych w cyberprzestrzeni, rozwijania wojsk obrony cyberprzestrzeni oraz zbudowania zdolności do prowadzenia działań w przestrzeni kosmicznej, jak również do działań informacyjnych*²¹. Filar pierwszy Strategii kładzie nacisk na edukację społeczną w zakresie potencjalnych ataków związanych ze zmanipulowaną informacją. profilaktyka w omawianym zakresie odnosi się do skoordynowanej edukacji w zakresie bezpieczeństwa informacyjnego.

W ramach działań profilaktycznych we wszystkich filarach tematycznych wyszczególnionych w Strategii podkreśla się współpracę i kolektywne działanie. Zatem by podnieść odporność państwa na zagrożenia należy m.in.: *budować system obrony powszechnej w pełni wykorzystujący potencjał instytucji państwowych i samorządowych, podmiotów systemu edukacji i szkolnictwa wyższego, społeczności lokalnych, podmiotów gospodarczych, organizacji pozarządowych oraz obywateli, który będzie stanowił kompleksową odporność państwa na zagrożenia niemilitarne i militarne*²².

Kolejnym rozważanym zagadnieniem w ramach działań profilaktycznych na rzecz bezpieczeństwa będzie zarządzanie kryzysowe. Wedle Ustawy rozumiane jest ono jako *działalność organów administracji publicznej będącej elementem kierowania bezpieczeństwem narodowym, która polega na zapobieganiu sytuacjom kryzysowym, przygotowaniu do przejmowania nad nimi kontroli w drodze zaplanowanych działań, reagowaniu w przypadku wystąpienia sytuacji kryzysowych, usuwaniu ich skutków oraz odtwarzaniu zasobów i infrastruktury krytycznej*²³. W zarządzaniu kryzysowym wyróżnia się cztery fazy działania²⁴:

- Faza zapobiegania;
- Faza przygotowania;
- Faza reagowania;
- Faza odbudowy.

Faza pierwsza ma na celu niedopuszczenie do takiej siły określonego czynnika, który będzie potencjalnie stanowić zagrożenia dla życia mienia czy środowiska. W zakres omawianej fazy wchodzi m.in. monitoring, budowa określonych obiektów minimalizujących ewentualne skutki wystąpienia określonego czynnika niebezpiecznego. Zaliczyć do wskazanych kategorii można m.in. budowę zbiorników retencyjnych, systemową ochronę informacji, odpowiednie zagospodarowanie terenów potencjalnie zagrożonych itp.

²¹ Tamże, s. 19.

²² Tamże, s. 15.

²³ Ustawa z dnia 26 kwietnia 2007 r. o zarządzaniu kryzysowym, Dz. U. z 2007 r. nr 89, poz. 590 art. 2.

²⁴ W. Skomra, *Zarządzanie kryzysowe – praktyczny przewodnik po nowelizacji ustawy*, Presscom Wrocław 2010, s. 27–64.

Etap przygotowania, związany jest z określeniem stopnia prawdopodobieństwa wystąpienia wskazanego czynnika stanowiącego niebezpieczeństwo. Istotą działań na tym etapie jest planowanie, tworzenie procedur, rozpoznanie własnych sił środków niezbędnych do ewentualnego działania. Cechą przygotowania są także rozmaite szkolenia specjalistyczne, zarówno ludności, jak i służb ratowniczych, osób funkcyjnych zajmujących się zarządzaniem kryzysowym na danym terenie. Właściwe zarządzanie czasem, siłami środkami na tym etapie ma znaczny wpływ na realizację zadań na wszystkich pozostałych etapach²⁵.

*Stan przygotowania państwa, jego służb i obywateli do sytuacji kryzysowej można określić stopniem, w jakim wykazują gotowość do podjęcia działań w celu ochrony życia i mienia, zarówno przed spodziewanym kataklizmem, jaki bezpośrednio po nim*²⁶.

Znaczenie działań profilaktycznych w zarządzaniu kryzysowym jest bardzo istotne i w znacznej mierze dwie pierwsze fazy opierają się o tego typu aktywności. Od tych etapów zależy także skala powodzenia kolejnych faz, co dodatkowo podkreśla znaczenie działań podczas nich podjętych.

Profilaktyka w działalności wybranych służb mundurowych

Rozważając tematykę działań profilaktycznych na rzecz bezpieczeństwa warto zaznaczyć istnienie odpowiednich komórek w służbach mundurowych, które funkcjonują w tym zakresie. Przykładem jednej z nich jest Zespół ds. Nietletnich i Patologii w Komendach Powiatowych Policji. Funkcjonariusze wskazanych komórek inicjują i organizują różnego rodzaju przedsięwzięcia profilaktyczne, zapobiegające popełnianiu czynów karalnych przez dzieci oraz przestępstwa i wykroczenia dokonywane przez młodzież. Istotną rolę w tej służbie odgrywają podejmowane akcje, zmierzające do całkowitego wyeliminowania szeroko rozumianych zjawisk kryminogennych, dotyczących nie tylko osób nieletnich. W realizacji przedsięwzięć profilaktycznych biorą m.in. udział dzielnicowi, specjalista ds. prewencji kryminalnej oraz funkcjonariusze ruchu drogowego.

Funkcjonariusze realizując działania profilaktyczne, podejmują inicjatywy na rzecz bezpieczeństwa, wreszcie współpracują z różnymi instytucjami i organizacjami, które zajmują się pracą na rzecz dzieci i młodzieży. Realizowany jest także szeroki wachlarz programów i akcji prewencyjnych. Do tego typu zakończonych działań należą między innymi²⁷:

- Akcja „Bezpieczne wakacje”;
- Akcja „Bezpieczne ferie”;
- Akcja „Bezpieczna droga do szkoły”;

²⁵ R. Grocki, *Zarządzanie kryzysowe...*, dz. cyt., s. 42-43.

²⁶ Z. Ciekankowski, S. Krysiński, *Zarządzanie kryzysowe w Polsce w sytuacjach zagrożeń nie militarnych jako sposób umacniania bezpieczeństwa państwa*, PWSTE, Jarosław 2014, s. 113.

²⁷ www.bip.mikolow.kpp.policja.gov.pl/016/programy/10752,Inicjatywy-na-rzecz-poprawy-stanu-bezpieczenstwa.html [dostęp 13.05.2020].

- Akcja „Ratujmy każdego – Rok Pieszego – kolejny krok”;
- Program prewencyjny „Potrafię kibicować – Euro 2012”;
- Program prewencyjny „Bezpieczny świat dziecka”;
- Program prewencyjny „Bezpieczny świat ucznia”.

W realizowanych przez funkcjonariuszy Zespołu ds. Nietletnich i Patologii w Komendzie Powiatowej Policji można zauważyć szerokie podejście do działań zapobiegawczych i profilaktycznych. Prowadzone są zarówno akcje i programy okolicznościowe jak i takie które dotyczą wydarzeń odbywających się regularnie. Drugie z wymienionych dają między innymi możliwość regularnej kontroli efektów działań w cyklach czasowych i porównania ze sobą celem określenia skuteczności podjętych metod.

Działania profilaktyczne powinny być prowadzone nie tylko w ramach działań jednostek mundurowych, ale także i wewnątrz tych formacji. Jednym z programów przeciwdziałania uzależnieniom oraz zapobiegania patologiom społecznym w Siłach Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej był projekt realizowany przez Żandarmerię Wojskową. „Program profilaktyczny z zakresu bezpieczeństwa w ruchu drogowym na lata 2013 – 2016” to przykład realizacji zapisów Ustawy z dnia 24 sierpnia 2001 r.²⁸ o Żandarmerii Wojskowej i wojskowych organach porządkowych oraz strategii umacniania dyscypliny.

Program określał strategię i zakres realizowanych działań w Siłach Zbrojnych RP oraz w środowisku wojskowym przez Żandarmerię Wojskową w zakresie bezpieczeństwa ruchu drogowego. Wskazana formacja w porozumieniu z Krajową Radą Bezpieczeństwa Ruchu Drogowego wprowadziła wskazany program, którego głównymi założeniami były: rzetelne informowanie, szkolenie i zwiększanie świadomości w obszarze bezpiecznego uczestnictwa w ruchu drogowym. Cele programu zawierały zatem wskazania w zakresie m.in.: minimalizacji liczby przestępstw i wykroczeń w ruchu drogowym, wypadków oraz kolizji spowodowanych przez nietrzeźwych użytkowników dróg, propagowania zachowań pożądanych w zakresie np. udzielania pierwszej pomocy przedmedycznej. Realizacja programu odnosiła się do edukacji uczestników ruchu drogowego w celu zwiększenia ich bezpieczeństwa oraz monitorowania i analizy działań profilaktycznych i prewencyjnych z zakresu bezpieczeństwa w ruchu drogowym. Odbiorcami programu byli żołnierze oraz cywilne środowisko wojskowego, zwłaszcza dzieci i młodzież²⁹. Działania profilaktyczne prowadzone w służbach mundurowych pokazują, jak można zwiększyć potencjał tych formacji w zapewnianiu bezpieczeństwa. Daje to im szeroki wachlarz możliwości, które z sukcesem mogą wykorzystać w ramach swojej pracy.

Funkcjonowanie w oparciu o pomoc i wspieranie społeczności lokalnych, realizuje z sukcesem piąty rodzaj Sił Zbrojnych RP. „Odporna wiosna” jest programem, (operacją), który Wojska Obrony Terytorialnej realizują od 2020 roku, oferując

²⁸ Ustawa z dnia 24 sierpnia 2001 r. o Żandarmerii Wojskowej i wojskowych organach porządkowych, Dz. U. 2001 Nr 123 poz. 1353.

²⁹ Komenda Główna Żandarmerii Wojskowej Zarząd Prewencji – Oddział Profilaktyki, *Program profilaktyczny z zakresu bezpieczeństwa w ruchu drogowym na lata 2013–2016*, Warszawa 2012, s. 3-8.

dostawę żywności i leków, wsparcie służb sanitarnych i samorządu terytorialnego, współpracę z ośrodkami pomocy społecznej i Caritasem, wsparcie rodzin personelu medycznego, kombatanów, osób starszych i przebywających w kwarantannie, oddawanie krwi oraz infolinia psychologiczna – to obecnie główne obszary [WOT] działań w walce z koronawirusem³⁰. Wiodącą aktywnością żołnierzy w tym zakresie jest dopełnienie działań samorządów terytorialnych i pomoc w logistycznym działaniu m.in. polegającym na dostarczaniu żywności, leków, pobieraniu wymazów od ludności w celu zdiagnozowania Covid-19. Określone na mocy podpisanej przez ministra decyzji grupy docelowe obejmują członków rodzin personelu medycznego, kombatanów i weteranów, osób dojrzałych i niepełnosprawnych, także ludność pozostającą w izolacji z powodu kwarantanny czy wreszcie rodziców, opiekunów sprawujących samotnie opiekę nad nieletnimi. Na pomoc żołnierzy Obrony Terytorialnej może liczyć ponad 2500 ośrodków pomocy społecznej w całym kraju. Ponieważ odczuwanie stanu bezpieczeństwa związane jest z kondycją psychiczną podmiotów w ramach prowadzonych działań Wojska Obrony Terytorialnej uruchomiły bezpłatną linię telefonicznego wsparcia (nr 800 100 102), gdzie wykwalifikowana kadra psychologów, gotowa jest świadczyć pomoc, także poprzez komunikatory internetowe Skype czy w formie czatów.

Działalność profilaktyczna w szkołach

Temat profilaktyki względem agresji i przemocy w szkole jest przedmiotem zainteresowań wielu instytucji, fundacji i środowisk. Oczywiście jest także jednym z filarów polityki oświatowej państwa. Ministerstwo Edukacji Narodowej traktuje przejawy przemocy jedno z największych zagrożeń dla zdrowia psychicznego i fizycznego uczniów. Stąd nieustannie powstają propozycje działań profilaktycznych rozpowszechniane wśród kadry pedagogicznej, rodziców, uczniów oraz organów prowadzących szkoły. Jednym z przejawów wskazanego działania jest program „Profilaktyka agresji i przemocy w szkole”. Założeniem programu jest kompleksowe działanie, propagowanie określonych treści i kształtowanie postaw i zachowań w ramach realizacji podstawy programowej. Uczestniczącym w programie przedstawicielom rady pedagogicznej oraz pozostałym pracownikom placówki oferowano tzw. bank programów profilaktycznych. Przedstawione nauczycielom programy rozwijały umiejętności, wiedzę kompetencje wychowawcze w zakresie kształtowania zdrowego i bezpiecznego środowiska w szkole. W ramach programu udostępniono szereg materiałów informacyjnych i edukacyjnych. Jednym z cieszących się większym sukcesem był realizowany program „Szkoła Promująca Zdrowie”.

Uczniom szkół podstawowych, gimnazjum, szkół ponadgimnazjalnych prócz ofert z Banku Programów Profilaktycznych zaproponowano ciekawy i cieszący

³⁰ *Odporna wiosna WOT*, <https://www.wojsko-polskie.pl/dwot/articles/aktualnosci-w/2020-03-30w-odporna-wiosna-wot/>, [dostęp 03.12.2020].

się powodzeniem program w zakresie profilaktyki rówieśniczej PAT (Profilaktyka a Ty)³¹.

Realizacji programu „Profilaktyka agresji i przemocy w szkole” zakładała działania kreowane na szczeblu państwowym, których odbiorcą było każde dziecko. Tak szeroka i skoordynowana akcja profilaktyczna pomaga dotrzeć do każdego obywatela i wydatnie wpłynąć na jego bezpieczeństwo w otoczeniu jakim jest szkoła.

Innym przykładem propagującym kształtowanie postaw patriotycznych budujących wspólnotę państwową jest projekt edukacyjny Ministra Edukacji Narodowej „Godność, wolność, niepodległość” na lata 2018-2020 (Projekt został opracowany w ramach programu rządowego Niepodległa na lata 2017-2022)³². Należy podkreślić wagę działalności w omawianym zakresie bowiem *kształcenie umiejętności komunikacyjnych, społecznych w formie instytucjonalnej wpisuje się w pozamilitarny podsystem obronności państwa*³³.

W ramach realizowanego przez rząd w latach 2015-2018 programu „Bezpieczna+” placówkom udzielono wsparcia w zakresie stworzenia właściwych uwarunkowań dla wychowania, opieki i niezagrażających funkcjonowaniu psycho-fizycznemu procesowi nauki w szkołach³⁴.

Rzeczywistość funkcjonowania młodych ludzi w szkole oparta jest m.in. o wzrastające użytkowanie cyberprzestrzeni. Ministerstwo Cyfryzacji we współpracy z Ministerstwem Edukacji Narodowej wdrożyło program Ogólnopolska Sieć Edukacyjna (OSE), gdzie uruchomienie szerokopasmowego dostępu do Internetu w placówkach edukacyjnych pomaga kształtować kompetencje cyfrowe. Do zadań Naukowej i Akademickiej Sieci Komputerowej – Państwowego Instytutu Badawczego, który jest operatorem OSE, należy m.in. uświadamianie w zakresie bezpiecznego użytkowania przestrzeni cyber oraz *świadczanie szkole usług bezpieczeństwa teleinformatycznego, obejmujących ochronę przed szkodliwym oprogramowaniem, monitorowanie zagrożeń i bezpieczeństwa sieciowego oraz przeciwdziałanie dostępowi do treści, które mogą stanowić zagrożenie dla prawidłowego rozwoju uczniów*³⁵. Realizacja Programu pozwala wyrównywać jednocześnie szanse dostępu do zasobów wiedzy, zwłaszcza w mniejszych placówkach, których lokalizacja

³¹ *Profilaktyka agresji i przemocy w szkole*, Departament Zwiększania Szans Edukacyjnych Ministerstwa Edukacji Narodowej i Ośrodek Rozwoju Edukacji oferta działań i materiałów na rok szkolny 2014-2015, Ministerstwo Edukacji Narodowej, Warszawa, sierpień 2014, s. 2-10.

³² Projekt MEN „Godność, wolność, niepodległość” na lata 2018-2020, <https://www.gov.pl/web/edukacja/projekt-edukacyjny-ministra-edukacji-narodowej-godnosc-wolnosc-niepodleglosc-na-lata-2018-2020>, data dostępu 04.07.2020).

³³ J. Nowicka, *Kompetencje komunikacyjne kadry kierowniczej w organizacjach zhierarchizowanych*, WSM, Warszawa 2017, s. 68.

³⁴ ROZPORZĄDZENIE RADY MINISTRÓW z dnia 23 czerwca 2015 r. w sprawie realizacji Rządowego programu wspomagania w latach 2015–2018 organów prowadzących szkoły w zapewnieniu bezpiecznych warunków nauki, wychowania i opieki w szkołach – „Bezpieczna+”, (Dz. U. z 2004 r. Nr 256, poz. 2572, z późn. zm.1), par.1.

³⁵ U S T AWA z dnia 27 października 2017 r. o Ogólnopolskiej Sieci Edukacyjnej, (Dz. U. 2017 poz. 2184), art. 5.

jest poza rozwiniętymi aglomeracjami miejskimi. Beneficjentami programu jest obecnie ponad 30,5 tysiąca placówek edukacyjnych działających na terenie kraju.

Ministerstwo Edukacji Narodowej udostępniło poradnik, który zbudowany jest w oparciu o trzy filary tematyczne, związane z bezpieczeństwem fizycznym w placówkach edukacyjnych, bezpieczeństwem cyfrowym oraz bezpieczeństwem technicznym sieci i sprzętu IT. Projekt zatytułowano *Bezpieczna szkoła. Zagrożenia i zalecane działania profilaktyczne w zakresie bezpieczeństwa fizycznego i cyfrowego uczniów – poradnik MEN*³⁶

O randze działań profilaktycznych w bezpieczeństwie świadczy fakt, iż w polskim szkolnictwie wyższym pojawiają się kierunki i specjalizacje, których istotą jest edukacja w tej dziedzinie. Uczelnie oferują np. studia na kierunku bezpieczeństwo wewnętrzne o specjalności — prewencja i profilaktyka na rzecz bezpieczeństwa. Absolwent po skończeniu nauczania ma posiadać kompetencje pozwalające na planowanie i realizację skutecznych działań w zakresie prewencji i profilaktyki społecznej na rzecz bezpieczeństwa różnych środowisk i instytucji. Dysponuje ponad to wiedzą z zakresu prewencji, profilaktyki społecznej oraz umiejętnościami: diagnozowania patologii społecznych, antycypowania wynikających z nich zagrożeń oraz potrzeb społecznych, planowania i prowadzenia skutecznych działań prewencyjnych i profilaktycznych. Ma przy tym posiadać szerokie kompetencje interpersonalne oraz wysokie poczucie prawne, etyczne i społeczne odpowiedzialności związanej z prowadzeniem takiej działalności. Po zakończonych studiach w tej specjalizacji absolwent uzyskuje uprawnienia do pracy w³⁷:

- placówkach i instytucjach profilaktyki i pomocy społecznej;
- wydziałach prewencji Policji, Straży Miejskiej i Gminnej;
- w komórkach cywilnych instytucji bezpieczeństwa wewnętrznego;
- organizacjach pozarządowych kreujących oraz realizujących działania prewencyjne, profilaktyczne i pomocy społecznej.

Kolejnym przykładem realizowanej ścieżki kształcenia w szkołach wyższych w omawianym obszarze, są studia na kierunku pedagogika o specjalizacji profilaktyka i prewencja społeczna – specjalizacja policyjna. *Prewencja i profilaktyka społeczna to przede wszystkim podnoszenie świadomości społecznej dotyczącej określonych zagrożeń i propagowanie podstawowych zasad zachowania w przypadku niebezpieczeństwa, to także edukacja w zakresie zapobiegania powstawaniu zagrożeń*³⁸. Jako cel tej specjalizacji określone zostało przygotowanie absolwentów do pracy na rzecz jednostek, środowiska i grup społecznych potrzebujących ochrony, działań zapobiegawczych przeciwdziałających niedostosowaniu społecznemu, wymagających wsparcia profilaktycznego, terapeutycznego czy resocjalizacyj-

³⁶ *Bezpieczna szkoła. Zagrożenia i zalecane działania profilaktyczne w zakresie bezpieczeństwa fizycznego i cyfrowego uczniów – poradnik MEN*, <https://www.gov.pl/web/edukacja/bezpieczenstwo-fizyczne-i-cyfrowe-uczniow--poradnik-men>, [dostęp: 30.11.2020].

³⁷ Akademia Humanistyczno-Ekonomiczna w Łodzi, www.ahe.lodz.pl/specjalnosc/3733/prewencja-i-profilaktyka-spoeczna-na-rzecz-bezpieczenstwa (dostęp 13.05.2020).

³⁸ Wyższa Szkoła Bezpieczeństwa, www.wsb.net.pl/pedagogika-profilaktyka-i-prewencja-spoeczna-specjalizacja-policyjna [dostęp 13.05.2020].

nego. Absolwenci tych studiów będzie posiadał kwalifikacje do pracy w służbach mundurowych takich jak Policja, Straż Graniczna czy służba celna³⁹.

Funkcjonują uczelnie kompleksowo kształcące w obszarze bezpieczeństwa, umożliwiając m.in. *zdobycie wiedzy, kompetencji i umiejętności w zakresie problematyki ochrony infrastruktury krytycznej państwa, minimalizowania skutków katastrof, awarii technicznych i klęsk żywiołowych, zagrożeń wynikających z fundamentalizmów religijnych i migracji, edukacji dla bezpieczeństwa oraz zarządzania kryzysowego*⁴⁰. Prezentowanych ofert edukacji w obszarze bezpieczeństwa jest bardzo dużo i ciągle powstają nowe kierunki i ośrodki, czego przykładem może być Wojskowe Ogólnokształcące Liceum Informatyczne⁴¹, powstałe pod patronatem Ministerstwa Obrony Narodowej i Wojskowej Akademii Technicznej.

Profilaktyka w odniesieniu do kapitału ludzkiego organizacji

Ogólne zwiększanie kompetencji społecznych w zakresie wiedzy i użytkowania dóbr nowoczesnej technologii jest kluczowym założeniem Programu Operacyjnego Cyfrowa Polska na lata 2014-2020. III oś priorytetowa - Cyfrowe kompetencje społeczeństwa⁴². Odpowiedzialnym za realizację programu jest Ministerstwo Cyfryzacji. Jednym z jego obszarów są działania na rzecz zwiększenia świadomości i umiejętności bezpiecznego korzystania z Sieci. Tak odbywało się ono z zachowaniem zasad ochrony danych osobowych, bez lęku, ale jednocześnie ze świadomością zagrożeń generowanych w cyberprzestrzeni jak np. sexting czy patosteaming.

W ramach partnerstwa publiczno-prywatnego powstaje szereg programów, których misją jest szerzenie profilaktyki w obszarze cyberbezpieczeństwa. Program Współpracy w Cyberbezpieczeństwie - PWCyber⁴³ jest tego przykładem. Jako projekt realizujący cele Strategii Cyberbezpieczeństwa RP na lata 2019-2024, jest jednym z wielu przykładów zwiększania potencjału narodowego w obszarze nowych technologii.

Krzewienie wiedzy z zakresu cyberbezpieczeństwa jest współczesnym wyzwaniem przedsiębiorstw, jednak cały czas warto pamiętać o kapitale ludzkim każdym organizacji w kontekście jego fizycznego i biologicznego funkcjonowania. Kwestia profilaktyki w działalności przedsiębiorstwa ma znaczenie dla jego prawidłowego funkcjonowania. Jednym z istotnych elementów w jego zarządzaniu,

³⁹ Tamże.

⁴⁰ Akademia Sztuki Wojennej, <https://www.wojsko-polskie.pl/aszwoj/bezpieczenstwo-wewnetrzne-magisterskie>, [dostęp: 30.11.2020].

⁴¹ Wojskowe Ogólnokształcące Liceum Informatyczne, <https://woli.wat.edu.pl/szkola/szkola-dzis/>, [dostęp: 30.11.2020].

⁴² *Cyfrowe kompetencje społeczeństwa*, <https://www.gov.pl/web/cyfryzacja/cyfrowe-kompetencje-spoeczenstwa>, [dostęp: 28.11.2020].

⁴³ Program Współpracy w Cyberbezpieczeństwie – PWCyber, Partnerstwo Publiczno-Prywatne na rzecz Krajowego Systemu Cyberbezpieczeństwa, Ministerstwo Cyfryzacji, <https://mc.bip.gov.pl/programy-realizowane-w-mc/program-wspolpracy-w-cyberbezpieczenstwie-pwcyber.html>, [dostęp 30.11.2020].

decydującym o jego sukcesie jest bezpieczeństwo i ochrona zdrowia pracowników, stanowiących najważniejszy z jego zasobów. Element ten decyduje, nie tylko o wizerunku firmy, pomyślności jej rozwoju, lecz także zapewnia pozyskiwanie najlepszych kandydatów do pracy. Dlatego tak ważna jest dbałość o bezpieczeństwo pracy i podejmowanie działań profilaktycznych, poprawiających poziom bezpieczeństwa.

Co roku w Unii Europejskiej, wskutek wypadków przy pracy, życie traci ponad 5500 osób. Międzynarodowa Organizacja Pracy szacuje, że kolejne 159000 osób umiera w wyniku chorób zawodowych. Zapewnienie bezpieczeństwa i higieny pracy jest jednym z podstawowych obowiązków pracodawcy – obowiązek ten jest zgodny z prawem Unii Europejskiej. Co do konieczności wywiązywania się z tego obowiązku – nie ma żadnych wątpliwości. Rozbieżności pojawiają się w metodach realizacji tego obowiązku⁴⁴. Każda praca stanowi dla wykonującego ją człowieka źródło obciążenia biologicznego, wpływa, bowiem na zmiany czynnościowe w poszczególnych układach i w całym organizmie ludzkim. Klasyfikacja rodzaju obciążenia występującego podczas wykonywania pracy (kryterium fizjologiczne) uwzględnia m.in.⁴⁵:

- Obciążenie fizyczne — spowodowane pracą mięśniową;
- Obciążenie psychiczne — będące wynikiem zaangażowania uwagi i procesów myślowych;
- Obciążenie nerwowe — wynikające z samej pracy lub psychicznych i materialnych warunków pracy.

Obecnie, coraz częściej, na stanowiskach pracy występuje nadmierne obciążenie pracownika wysiłkiem fizycznym – pracą fizyczną statyczną.

Istnienie przedsiębiorstwa zależy od kondycji zdrowotnej jego pracowników. Profilaktyka zdrowotna determinuje poziom kondycji i efektywność w pracy. Brak jej stosowania może być zagrożeniem dla pracowników. Promocja działań profilaktycznych w przedsiębiorstwie jest więc niezwykle ważna zarówno dla bezpieczeństwa osób tam pracujących, jak i przetrwania firmy.

Zakończenie

Profilaktyka jest metodą radzenia sobie z zagrożeniem zanim ono wystąpi lub zmniejszeniem jego intensywności. To jedno z najważniejszych działań zapewniających bezpieczeństwo zarówno dla pojedynczych osób, grup ludzi, jak i całego społeczeństwa. Dobrze prowadzona polityka profilaktyczna pozwala kształtować odpowiednie zachowania społeczne, budować bezpieczeństwo, dobrobyt i zwiększać potencjał państwa. Działania w zakresie profilaktyki swoim oddziaływaniem mogą obejmować każdy szczebel działalności państwa i życia obywatela. Skutecz-

⁴⁴ T. Lis, K. Nowacki, T. Małysa, W. Ociecek, *Profilaktyka w zarządzaniu bezpieczeństwem pracy* [w]: Konferencja w zarządzaniu i inżynierii produkcji, Polskie Towarzystwo Zarządzania Produkcją, Zakopane 2014, s. 573.

⁴⁵ Tamże, s. 582.

ne programy są więc w stanie poradzić sobie z przewlekłymi problemami, z którymi zmagają się państwo lub jakaś jego sektor.

Współpraca różnych instytucji oraz społeczeństwa w realizacji programów profilaktycznych jest konieczna. Szczególnie wydatną rolę w takiej współpracy mają służby mundurowe, których nadrzędnym celem i codzienną działalnością jest zapewnianie bezpieczeństwa. Dzięki współpracy i realizacji przedsięwzięć łatwiej jest stymulować i kształtować właściwe postawy obywateli i reagować na pojawiające się niepożądane zjawiska. Profilaktyka nakreśla ramy funkcjonowania instytucji, prawnie tworzy zasady współpracy na poziomie instytucjonalnym oraz ukierunkowuje aktywność obywatelską.

Profilaktyka jest dynamicznie rozwijającym się rodzajem działalności. Świadczy o tym nie tylko duża liczba programów i akcji, lecz także pojawiające się kierunki edukacji w tym zakresie. Na podstawie treści zawartych w licznych dokumentach zauważa się znaczny nacisk jaki państwo kładzie na działania profilaktyczne. Nadając im wysoki priorytet w wielu dziedzinach, potwierdza długoterminowość planów walki z zagrożeniami jak i rozwoju koncepcji doskonalenia państwa.

Literatura:

1. Ciekankowski Z., Nowicka J., Wyrębek H., *Zarządzanie zasobami ludzkimi w sytuacjach kryzysowych*, CeDeWu, Warszawa 2017.
2. Ciekankowski Z., Krysiński S., *Zarządzanie kryzysowe w Polsce w sytuacjach zagrożeń nie militarnych jako sposób umacniania bezpieczeństwa państwa*, PWSTE, Jarosław 2014.
3. Gaś Z.B., *Profilaktyka w szkole*, WSiP, Warszawa 2006.
4. Gierszewski J., *Bezpieczeństwo społeczne. Studium z zakresu teorii bezpieczeństwa narodowego*, Diffin, Warszawa 2013.
5. Grocki R., *Zarządzanie kryzysowe. Dobre praktyki*, Diffin 2012.
6. Nowicka J., *Kompetencje komunikacyjne kadry kierowniczej w organizacjach zhierarchizowanych*, WSM, Warszawa 2017.
7. Jałoszyński K., Wiśniewski B., Prońko J., *Teoretyczne aspekty strategii bezpieczeństwa państwa*, Szczerba A. (red.), NOVUM, Płock 2010.
8. Kamiński A., *Funkcje pedagogiki społecznej*, PWN, Warszawa 1974.
9. Komenda Główna Żandarmerii Wojskowej Zarząd Prewencji – Oddział Profilaktyki, *Program profilaktyczny z zakresu bezpieczeństwa w ruchu drogowym na lata 2013–2016*, Warszawa 2012.
10. Korzeniowski L.F., *Podstawy nauk o bezpieczeństwie. Zarządzanie bezpieczeństwem*, Diffin, Warszawa 2012.
11. Lipka M., *Problemy profilaktyki kryminologicznej i kryminalistycznej*, Wydawnictwo Prawnicze, Warszawa 1980.
12. Lis T., Nowacki K., Małysa T., Ociecek W., *Profilaktyka w zarządzaniu bezpieczeństwem pracy [w]: Konferencja w zarządzaniu i inżynierii produkcji zakopane 2014*, Polskie Towarzystwo Zarządzania Produkcją,
13. *Profilaktyka agresji i przemocy w szkole*, Departament Zwiększania Szans Edukacyjnych Ministerstwa Edukacji Narodowej i Ośrodek Rozwoju Edukacji oferta działań i materiałów na rok szkolny 2014-2015, Ministerstwo Edukacji Narodowej, Warszawa, 2014.

14. Skomra W., *Zarządzanie kryzysowe – praktyczny przewodnik po nowelizacji ustawy*, Presscom Wrocław 2010.
15. *Słownik terminów z zakresu bezpieczeństwa narodowego*, Wydanie szóste, AON, Warszawa 2008.
16. Wiśniewski T., *Profilaktyka pedagogiczna*, PWN, Warszawa 1989.
17. Wojnarowska B., *Edukacja zdrowotna*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2008.
18. Wroczyński R., *Pedagogika społeczna*, PWN, Warszawa 1976.

Źródła prawa, dokumenty:

19. USTAWA z dnia 26 kwietnia 2007 r. o zarządzaniu kryzysowym, Dz. U. z 2007 r. nr 89, poz. 590.
20. USTAWA z dnia 24 sierpnia 2001 r. o Żandarmerii Wojskowej i wojskowych organach porządkowych, Dz. U. 2001 Nr 123 poz. 1353.
21. USTAWA z dnia 27 października 2017 r. o Ogólnopolskiej Sieci Edukacyjnej (Dz. U. 2017 poz. 2184).
22. Strategia Bezpieczeństwa Narodowego Rzeczypospolitej Polskiej 2020.
23. ROZPORZĄDZENIE RADY MINISTRÓW z dnia 23 czerwca 2015 r. w sprawie realizacji Rządowego programu wspomagania w latach 2015–2018 organów prowadzących szkoły w zapewnieniu bezpiecznych warunków nauki, wychowania i opieki w szkołach – „Bezpieczna+”, (Dz. U. z 2004 r. Nr 256, poz. 2572, z późn. zm.1).
24. ROZPORZĄDZENIE RADY MINISTRÓW z dnia 8 lutego 2017 r. w sprawie Narodowego Programu Ochrony Zdrowia Psychicznego na lata 2017–2022, Dz. U. poz. 458.
25. ROZPORZĄDZENIE RADY MINISTRÓW z dnia 4 sierpnia 2016 r. w sprawie Narodowego Programu Zdrowia na lata 2016–2020, Dz.U.2016.1492.
26. UCHWAŁA Nr 76 RADY MINISTRÓW z dnia 29 kwietnia 2014 r. w sprawie ustanowienia Krajowego Programu Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie na lata 2014–2020.

Netografia:

27. Akademia Sztuki Wojennej, <https://www.wojsko-polskie.pl/aszwoj/bezpieczenstwo-wewnetrzne-magisterskie>
28. *Bezpieczna szkoła. Zagrożenia i zalecane działania profilaktyczne w zakresie bezpieczeństwa fizycznego i cyfrowego uczniów – poradnik MEN*, <https://www.gov.pl/web/edukacja/bezpieczenstwo-fizyczne-i-cyfrowe-uczniow--poradnik-men>.
29. *Cyfrowe kompetencje społeczeństwa*, <https://www.gov.pl/web/cyfryzacja/cyfrowe-kompetencje-spoleczenstwa>
30. Koziej S., *Wstęp do teorii i historii bezpieczeństwa (skrypt internetowy)*, Warszawa/2010.
31. *Odporna wiosna WOT*, <https://www.wojsko-polskie.pl/dwot/articles/aktualnosci-w/2020-03-30w-odporna-wiosna-wot/>.
32. Profilaktyka, Encyklopedia PWN, www.encyklopedia.pwn.pl/szukaj/profilaktyka.html.
33. Program Współpracy w Cyberbezpieczeństwie – PWCyber, Partnerstwo Publiczno-Prywatne na rzecz Krajowego Systemu Cyberbezpieczeństwa, Ministerstwo Cyfryzacji, <https://mc.bip.gov.pl/programy-realizowane-w-mc/program-wspolpracy-w-cyberbezpieczenstwie-pwcyber.html>.
34. Projekt MEN „Godność, wolność, niepodległość” na lata 2018–2020, <https://www.gov.pl/web/edukacja/projekt-edukacyjny-ministra-edukacji-narodowej-godnosc-wolnosc-niepodleglosc-na-lata-2018-2020>.

35. www.ahe.lodz.pl/specjalnosc/3733/prewencja-i-profilaktyka-spoleczna-na-rzecz-bezpieczenstwa.
36. Wojskowe Ogólnokształcące Liceum Informatyczne, <https://woli.wat.edu.pl/szkola/szkola-dzis/>
37. www.bip.mikolow.kpp.policja.gov.pl/016/programy/10752,Inicjatywy-na-rzecz-poprawy-stanu-bezpieczenstwa.html.
38. www.wsb.net.pl/pedagogika-profilaktyka-i-prewencja-spoleczna-specjalizacja-policyjna.